Gabriel Mihăilescu

ÎN JURUL SURSELOR FOLOSITE DE DOSOFTEI ÎN *VIAȚA ŞI PETREACEREA SVINȚILOR*

Între 1682 şi 1686, Dosoftei tipăreşte cea mai mare parte din masiva sa culegere hagiografică *Viața şi petreacerea svinților*, prima de acest fel din cultura românească. Din cauza plecării sale intempestive în Polonia, împreună cu trupele regelui Sobieski, porțiunea de text corespunzătoare intervalelor 10–30 iunie, respectiv, 12 iulie – 31 august, a rămas nepublicată. Prima parte a lucrării, cuprinzând tomurile I şi II legate împreună, a ieşit de sub tipar în 1683[1], în vreme ce partea a doua, cu tomurile III şi IV, a început să fie tipărită în 1686[2] şi a rămas neterminată. La plecarea sa în Polonia, Dosoftei a luat cu el coli tipărite, dar nebroşate ale cărții, care vor fi mai târziu legate în-unul, în două sau în patru volume. Asemenea exemplare, însoțite uneori de însemnările dedicatorii ale fostului mitropolit, vor fi trimise, după aceea, înapoi în Moldova sau în Transilvania (v. Ursu, Dascălu 2003: 68–70).

Aşa cum mărturiseşte însuşi Dosoftei, în cea de-a doua prefață (adresată „iubitului cetitori"), lucrarea începută cu mai bine de douăzeci de ani în urmă, în vremea domniei lui Gheorghe Ghica (1658–1659), a fost „scoasă de pre greceaşte şi elineaşte din 12 Mineaie a svintei Besearici şi din cărțâle vistiariului besearicii pre limbă rumânească, cu lungă nevoință şi cu lexicone de-agiuns tălmăcită" (Dosoftei 1682–1686: VIII). Deducem de aici – concluzie susținută şi de confuntarea atentă a textelor – că principalele izvoare utilizate de mitropolitul Moldovei pentru culegerea sa hagiografică sunt, pe de o parte, cele 12 volume ale *Mineielor* bizantine (scrise în „elineaşte") şi, pe de altă parte, *Sinaxarele* lui Maximos Margunios, episcop al Citherei (acesta ar putea fi „vistiariul besearicii" pomenit de Dosoftei), tipărite prima dată la Veneția, în 1607, şi care reprezintă transpunerea în neogreacă (scrise aşadar în „greceaşte", adică în greaca vorbită) a vieților de sfinți din *Mineie*. Raportul dintre cele două izvoare a fost analizat cu minuție de Iulian Ştefănescu – în legătură cu *Viața Sf. Constantin* –, iar concluzia acestuia, preluată, după aceea, de toți istoricii literari şi de cercetătorii operei lui Dosoftei, a fost în

[1] La 29 august 1683, Dosoftei îi scria patriarhului Ioachim cu rugămintea de a-i mai trimite hârtie de tipar. La acea dată, aşa cum rezultă din scrisoarea publicată de Silviu Dragomir, *Prologurile* pe primele şase luni erau deja publicate (v. Dragomir 1912: 1195-1197).

[2] Trebuie ținut cont, în acest sens, că Dosoftei foloseşte, pentru această parte a culegerii sale, *Proloagele* apărute la Moscova, în 1685.

LR, LXIII, nr. 3, p. 419–432, Bucureşti, 2014

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

favoarea *Sinaxarelor* lui Margunios ca principală sursă a tălmăcirii întreprinse de mitropolitul moldovean, coroborată însă cu unele „îndreptări" adoptate după originalul din *Mineie* (v. Ştefănescu 1931: 251–297). Trebuie să luăm însă în considerare că studiul lui Iulian Ştefănescu urmăreşte cu deosebire legenda Sf. Constantin din *Proloagele* lui Dosoftei şi că, prin urmare, nu putem extinde automat rezultatele cercetării asupra tuturor biografiilor de sfinţi din cadrul culegerii. În cele ce urmează voi încerca să arăt – pe baza confruntării unor fragmente întinse extrase din toate cele patru tomuri ale *Vieţii şi petreacerii svinţilor* cu cele două surse greceşti amintite – că, în ciuda faptului că Dosoftei tălmăceşte, de obicei, cu ambele izvoade în faţă, izvorul său principal îl constituie totuşi *Mineiele* bizantine.

În acest sens, ar putea fi consemnată, mai întâi, frecvenţa relativ mai mare a pasajelor în care este calchiată topica din originalul bizantin prin comparaţie cu cele în care modelul urmat este Margunios. Acelaşi lucru se poate afirma despre unele sintagme şi structuri nominale recurente, care sunt, mai adesea, preluate din *Mineie*. De exemplu, pentru a desemna vârsta cea mai fragedă a copilăriei, Dosoftei recurge, de cele mai multe ori, la expresiile sau metaforele, traduse literal, existente în *Mineie*: „din mică vârstă" (Sf. Porfirie, 4 noiembrie, Dosoftei 1682–1686 I: 103^{v}; „ἐκ μικρᾶς ἡλικίας", *Menaion* 1678: 31; cf. „ἀπὸ μικρόθεν", Margunios 1685: 149); „din moi unghii" (Sf. Macarie Egipteanul, 19 ianuarie, Dosoftei 1682–1686 II: 18^{v}; „ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων", *Menaion* 1682: 166); „din tinere unghii" (Sf. Timotei din Simvoli, 21 februarie, Dosoftei 1682–1686 II: 77^{r}; cf. „ἀπὸ μικρόθεν", Margunios 1685: 414); „din tinere unghii" (Sf. Ioan Prezbiterul, 4 mai, Dosoftei 1682–1686 III: 108^{r})[3]. Structurile care indică toponime sunt, de asemenea, preluate, de obicei, din acelaşi izvor: „cetatea efeseanilor" (Sf. Porfirie, 4 noiembrie, Dosoftei 1682–1686 I: 103^{v}; „ἐκ τῆς Ἐφεσίων Πόλεως", *Menaion* 1678: 30; cf. „ἀπὸ τὴν Ἔφεσον", Margunios 1685: 149); „era de la Iliric [...] aşea să chiamă locul" (Sf. Danact Citeţul, 16 ianuarie, Dosoftei 1682–1686 II: 16^{r}; omis în Margunios 1685: 340); „era din cetatea Chizicului" (Sf. Trifena, 31 ianuarie, Dosoftei 1682–1686 II: 49^{r}; „ἐκ Πόλεως Κυζίκου", *Menaion* 1682: 270; cf. „ἀπὸ τὴν Κύζικον", Margunios 1685: 378); „era din Emesa cetatea" (Sf. Iulian din Emesa, 6 februarie, Dosoftei 1682–1686 II: 59^{v}; „ἐξ Ἐμέσες τῆς Πόλεως, *Menaion* 1678: 38; cf. „ἀπὸ τὴν Ἔμεσαν", Margunios 1685: 388); „era de rudă din cetatea Rosu" (Sf. Roman Cilicianul, 9 februarie, Dosoftei 1682–1686 II: 63^{r}; „ἐκ Πόλεως Ῥωσοῦ", *Menaion* 1678: 58; cf. „ἀπὸ τὴν χώραν ὀνομαζομένην Ῥωσόν", Margunios 1685: 393); „domniia în cetatea Magnisia" (Sf. Haralambie, 10 februarie, Dosoftei 1682–1686 II: 63^{v}; „ἐν Μαγνησίᾳ τῇ Πόλει", *Menaion* 1678: 67; cf. „εἰσ τὴν Μαγνησίαν", Margunios 1685: 394); „de la Răsăriturile sorelui" (Sf. Avxentie, 14 februarie, Dosoftei 1682–1686 II: 67^{v}; „ἀφ' Ἡλίου ἀνατολῶν", *Menaion* 1678: 86; cf. „ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν",

[3] Există însă, desigur, şi unele excepţii: Sf. Iacov Ispoveadnicul (21 martie, „de mică vârstă"; cf. „ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων", *Menaion* 1689: 90); „de mic" (Sf. Ioan, ucenicul Sf. Grigore Decapolitul, 11 aprilie: „de mic"; cf. „ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων", *Menaion* 1685: 48).

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

Margunios 1685: 400); „din cetatea Chirului” (Sf. Avramie, 14 februarie, Dosoftei 1682–1686 II: 68[r]; cf. „ἀπὸ χώραν λεγούμενην κύρον”, Margunios 1685: 400); „cetatea lui Ermi” (Sf. Licarion, 7 iunie, Dosoftei 1682–1686 III: 150[v]; cf. „ἀπὸ χώραν ἐρμοῦ λεγούμενην”, Margunios 1685: 586). Dincolo de aceste observaţii (selectate dintre multe altele) care, în absenţa unei statistici foarte riguroase, nu pot avea decât o relevanţă discutabilă, este de remarcat prezenţa a foarte numeroase stihuri (cca 120) traduse, toate, şi adaptate de Dosoftei după originalul bizantin[4], indiciu, cred, clar al întâietăţii acordate acestui izvor. Însă cel mai substanţial argument menit să-mi susţină ipoteza este cel privitor la structura sinaxarelor din anumite zile, când aceasta diferă în *Mineie* faţă de versiunea în greaca vulgară a lui Maximos Margunios. În toate aceste cazuri (cu o singură excepţie[5]), mitropolitul Moldovei urmează cu fidelitate izvorul bizantin. Aşa se întâmplă, de pildă, cu pomenirea, pe 5 septembrie, a Sfântului mucenic Avdiu, a cărui viaţă pe scurt este tradusă de Dosoftei din *Mineie*, deşi ea este omisă în culegerea lui Margunios. La fel se întâmplă cu pomenirea strămoşului lui Iisus Hristos, „fericitul şi svântul” Avraam, prilejuită de sărbătorirea Duminicii Sfinţilor strămoşi prezentă în *Mineiele* bizantine în dreptul datei de 13 decembrie, dar omisă din *Sinaxarele* neogreceşti. Pomenirea, pe 11 februarie, a sfinţilor „doi cuconaş ce să nevoiră cu Svântul Vlasie, depreună cu ceale şeapte svinte femei” (Dosoftei 1682–1686 II: 65[r]) (însoţită şi de două stihuri), de asemenea, lipseşte la Margunios. La începutul lunii iulie, modelul urmat de Dosoftei este, încă o dată, cel din *Mineie*, atunci când doar o pomeneşte pe Sf. Marta, mama Sf. Simion Stâlpnicul, pe 4 iulie, alături de Sfinţii Teodot şi Donat, în vreme ce biografia ei pe scurt este consemnată a doua zi, pe 5 iulie. În schimb, în *Sinaxarele* lui Maximos Margunios, viaţa pe scurt a sfintei (numită, aici, Maria!) este transcrisă în dreptul zilei de 4 iulie, pomenirea ei nemaifigurând şi pe 5 iulie.

Al treilea izvor ca importanţă, după *Mineie* şi *Sinaxarele* lui Margunios, utilizat de Dosoftei este reprezentat de proloagele ruseşti, apărute în şase ediţii, între 1641 şi 1685. Cătălina Velculescu este cea dintâi care, fără a intra în detalii, a semnalat prezenţa unor texte traduse după acest izvod slav în partea a doua a culegerii mitropolitului moldovean[6]. Probe ale utilizării de către Dosoftei a *Prologului* tipărit la Moscova, în 1685 (cea de-a şasea ediţie), am adus în studiile mele mai vechi (v. Mihăilescu 2008: 186–190; Mihăilescu 2011: 116–126). Cercetarea atentă a întregii lucrări dosofteiene ne-a condus însă către o constatare surprinzătoare: texte traduse din *Prologul* moscovit se găsesc şi în prima parte a *Vieţii şi*

[4] Ele apar în *Viaţa şi petreacerea svinţilor*, prefaţând unele biografii de sfinţi, la început mai rar, apoi – mai ales în partea a doua a culegerii (tomurile III şi IV) –, din ce în ce mai des, începând cu pomenirea Sfintei mucenițe Epiharia, la 27 septembrie.

[5] Pe 12 mai, Sf. Teodot, episcopul de Cirene (al „Chiriniei Ciprului”), este doar pomenit, la fel ca în culegerea lui Margunios, în vreme ce în *Mineie* este dată şi viaţa pe scurt.

[6] „În a doua parte a cărţii (începând cu luna martie), devine evident că a cunoscut şi o ediţie rusă a proloagelor” (Velculescu 1984: 78).

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

petreacerii svinţilor (tomurile I–II, lunile septembrie–februarie), a cărei tipărire se încheiase totuşi înainte de 1685. Este vorba despre următoarele „vieţi", întâmplări minunate şi „cuvinte" care lipsesc din izvoarele greceşti ale mitropolitului (sau, într-un singur caz – viaţa Sf. Aretha –, sunt diferite ca structură): „Praznicul Preasvintei Despuitoarei noastre Dumnădzău-Născătoarei şi pururea ficioarei Mariei" (Acoperământul Maicii Domnului – 1 octombrie, Dosoftei 1682–1686 I: 40^{r}); „Cuvânt de Svântul Andrei, ce să făcea jrodiv ..." (16 octombrie, Dosoftei 1682–1686 I: 68^{v}); „Svântul Artemie de Novograd, la Mosc, cucon de 12 ai" (doar pomenit, la 20 octombrie, Dosoftei 1682–1686 I: 75^{v}); „Svântul marele măcenic Aretha..." (Dosoftei 1682–1686 I: 84^{r}), „Svânta măceniţă Sinclitichi" (Dosoftei 1682–1686 I: 84^{v}), „Svântul Elesvan, împăratul de Ethiopia" (Dosoftei 1682–1686 I: 84^{v}) (24 octombrie; ultimele două „vieţi" sunt doar rezumate ale biografiilor mai extinse din *Prolog*); „Svânta măceniţă Paraschevi" (Dosoftei 1682–1686 I: 91^{v}) din Iconion (28 octombrie; textul este, la Dosoftei, puţin prescurtat); „Cuvânt la ieşitul sufletului şi suitul cătră ceri, după moarte" (30 octombrie, Dosoftei 1682–1686 I: 96^{r}); „Pomenim de un episcop ce-au trăit în pustie 39 de ai" (3 noiembrie, Dosoftei 1682–1686 I: 102^{r}); „Să pomeneaşte isţealenia unui om ce s-au isţealit de Svântul Ioan Zlatoust" (7 noiembrie, Dosoftei 1682–1686 I: 112^{r})[7]. Din această constatare nu putem trage decât o singură concluzie: Dosoftei a avut la îndemână o ediţie a proloagelor ruseşti, anterioară celei de la Moscova, din 1685, pe care a folosit-o atât pentru prima parte, cât şi pentru cea de-a doua a *Prologariului* său. Sigur este însă şi că, în partea a doua, este folosită ediţia, atunci abia apărută, a *Prologului* din 1685. Existenţa, în această parte a culegerii (lunile martie–iulie), a două straturi de traduceri provenite din ediţii diferite ale *Prologului* moscovit ne este confirmată de prezenţa, aici, a aceleiaşi învăţături, extrasă din *Pateric*, tradusă, din neatenţie, de Dosoftei de două ori, probabil în două momente îndepărtate în timp ale elaborării lucrării sale, dar şi pentru că învăţătura în cauză era, posibil, aşezată în zile diferite în structura celor două ediţii ale *Prologului*. Este vorba de un „cuvânt" al avvei Athanasie care este aşezat în *Viaţa şi petreacerea svinţilor* în ziua de 28 aprilie, însoţit de precizarea „Din Otecinic", iar apoi revine pe data de 8 mai fiind introdus prin formula: „Într-aceastaş dzî, cuvânt din Pateric" (Dosoftei 1682–1686 III: 114^{r}). Acesta din urmă este tradus din *Prologul* din 1685, unde textul figurează tot pe 8 mai şi unde, de asemenea, este folosit termenul de origine grecească „pateric" (v. *Prologŭ* 1685 II: 190^{v}–192^{r}). Iată câte o mostră din cele două tălmăciri diferite ale „cuvântului" avvei Athanasie: „Din Otecinic: Dzâsă avva Athanasie că: «Mulţi grăiesc aoria şi dzâc: ‚Unde-i gona şi muncile ce răbda svinţii pre atunce?' Iată-ţi-oi: munceaşte-te cu ştiinţa, mori păcatului, umoră-ţi mădulările peminteşti şi iată-te-i că vei fi măcenic cu voia! Că svinţii să lupta cu împăraţâi şi cu voievodzâi. Ai şi tu pomcişitoriu pre diavol, împărat păcatului şi voievodzi pre dimonii» „(28 aprilie,

[7] Toate aceste texte le-am identificat în *Prologul* tipărit la Moscova, în 1685. Aceasta este cea mai veche ediţie a proloagelor ruseşti care se găseşte în fondul de carte rară al Bibliotecii Academiei Române.

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

Dosoftei 1682–1686 III: 102[r]); „Într-aceastaş dzî, cuvânt din Pateric: Dzâsă avva Athanasie: «Bogate ori dzâc unii din voi: ‚Dară acmu unde-i gonenie şi tiranie?' Iată-ţi-i: munceaşte-te cu ştiinţa, mori păcatului, umoră-ţ mădulările peminteşti! Că măcenicii să lupta cu împăraţâi şi cu domnii. Ai şi tu, puindu-ţî-să împrotivă pre diavol, împăratul păcatului şi domn[8] pre dimoni»" (8 mai, Dosoftei 1682–1686 III: 114[r]). Mai trebuie precizat că, la sfârşitul „cuvântului" de pe 8 mai, Dosoftei adaugă, în stilu-i cunoscut, un comentariu personal şi erudit pe tema tipurilor de idoli „păgâneşti", precum şi a diferitelor lor denumiri greceşti şi latineşti.

O altă situaţie neclară, în ceea ce priveşte sursele utilizate în *Viaţa şi petreacerea svinţilor*, ar putea fi, eventual, rezolvată prin teoria celor două straturi de traduceri din proloagele ruseşti. Este vorba de viaţa „părintelui nostru Marco, ce-au vis în muntele Ethiopii<i>" (Dosoftei 1682–1686 III: 74[r]), inclusă în sinaxarul zilei de 5 aprilie. Biografia sfântului figurează în acelaşi loc şi în *Prologul* moscovit, de la 1685, doar că, aici, are o extensie mai redusă decât cea din *Prologariul* mitropolitului Moldovei (v. *Prologŭ* 1685 II: 190[v]–192[r]). Este interesant de observat că aceeaşi „viaţă", ceva mai dezvoltată, dar având, în continuare, dimensiuni mai reduse faţă de varianta dosofteiană, este prezentă, tot în dreptul zilei de 5 aprilie, şi în cuprinsul *Proloagelor* apărute la Mănăstirea Neamţu, în 1854–1855 (v. *Prolog* 1854–1855 III: 105[v]–108[v]). Acestea au la bază traducerea efectuată, prin 1792, de ieromonahul Ştefan după una dintre ediţiile *Prologului* rusesc din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Ar trebui, poate, precizat că, aşa cum arată exemplul de mai sus şi cum am constatat şi eu, comparând, pe alocuri, structura *Prologului* din 1685 cu cea a ediţiei din 1747 (doar pentru prima parte, adică pentru lunile septembrie–februarie)[9], în ediţii succesive ale proloagelor ruseşti apărute în secolele XVII şi XVIII, cuprinsul este uneori îmbogăţit, în vreme ce, alteori, anumite „cuvinte" sau „vieţi" sunt eliminate sau doar prescurtate[10]. Prin urmare, viaţa Sf. Marcu, de la 5 aprilie, ar putea aparţine primului strat de traduceri efectuate de Dosoftei după una dintre ediţiile *Prologului* rusesc de dinainte de 1685. Ipoteza utilizării unui izvod grecesc pentru acestă biografie de sfânt este puţin probabilă, deoarece Sf. Marcu din Atena, pustnic în Muntele Fracesc, este sărbătorit, după calendarul grecesc, la 5 martie, unde, de altfel, figurează şi în *Prologariul* mitropolitului Moldovei cu o viaţă pe scurt (total diferită de cea dezvoltată, de la 5 aprilie), tălmăcită din *Mineiul* bizantin. Acelaşi tip de explicaţie s-ar putea da şi în cazul vieţii Sf. Prooroc Ioad, de la 30 martie, inexistentă în *Mineiele* greceşti, prezentă în *Prologul* moscovit în dreptul aceleiaşi date, dar mult prescurtată faţă de versiunea lui Dosoftei (cf. *Prologŭ* 1685 II: 160[v]).

[8] Scris: *domnii.*

[9] Aceasta este singura ediţie a *Prologului* de la Moscova (doar tomul I, pentru lunile septembrie–februarie), cu excepţia celei din 1685, care poate fi consultată la Biblioteca Academiei Române.

[10] Cercetătorii ruşi citaţi de Nestor Vornicescu (E. A. Fet şi L. I. Sazonova) şi care s-au ocupat de această problemă au stabilit că cea mai completă ediţie a proloagelor slavo-ruse este cea apărută în anii 1675–1677 (vezi Vornicescu 1991: 12).

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

Greu decidabilă este ponderea pe care o deţin *Mineiele* slave în alcătuirea culegerii lui Dosoftei. După părerea mea, aceasta este una extrem de redusă. Singurele „vieţi" care descind sigur din această sursă sunt cele ale Sf. Mavsima şi Sf. Salaman Mălcealnicul, ambele din 22 ianuarie (v. *ms. sl. 538 BAR* 1504: 220[r]), ele fiind omise din toate celelalte izvoare cunoscute ale mitropolitului moldovean. „Viaţa" Sfinţilor mucenici Evghenie, Candid, Ualerian şi Achila (din 20 ianuarie) a fost preluată fie din *Mineiul* slav (v. *ms. sl. 538 BAR* 1504: 224[v]–225[r]), fie din proloagele slave (v. *Prologŭ* 1685 I: 595[r]–595[v]), textele din cele două culegeri fiind foarte asemănătoare între ele. Acelaşi lucru se poate spune şi despre „viaţa", pe scurt, a Sf. Parascheva, sărbătorită pe 14 octombrie şi ale cărei moaşte au fost aduse de Vasile Lupu la Iaşi. Totuşi, în acest caz, Dosoftei se poate să fi lucrat cu ambele izvoare în faţă (cum se întâmpla, altfel, frecvent cu *Mineiele* bizantine şi cu *Sinaxarele* lui Margunios), căci la începutul biografiei sfintei apare precizarea – care lipseşte din *Minei*, dar se află în proloage – „era din ţara sârbască" (Dosoftei 1682–1686 I: 65[r]; v. *Prologŭ* 1685 I: 164[v]), în timp ce numele cetăţii de unde se trăgea sfânta este transcris după *Mineiul* slav („din cetatea Callicratia", Dosoftei 1682–1686 I: 65[r]; v. *ms. sl. 256 BAR* : 220[r]), şi nu după proloage („Kallistratia", *Prologŭ* 1685 I: 164[v])[11].

În ceea ce priveşte sursele „vieţilor" lungi din *Prologariul* său (lăsând la o parte cele câteva care provin direct din *Mineiul* grecesc), unele dintre acestea au putut fi identificate, pe de o parte, cu ajutorul menţiunilor pe care le face Dosoftei însuşi în cuprinsul anumitor biografii de sfinţi şi, pe de altă parte, prin intermediul unor însemnări făcute de mitropolit pe un exemplar, din 1663, al *Ekloghionului* lui Agapie Landos[12] care i-a aparţinut şi care se păstrează şi astăzi la Biblioteca Academiei Române. Asemenea trimiteri ale autorului au fost în măsură să orienteze cercetarea literară în direcţia cea bună, dar ele au stat şi la originea unor confuzii şi atribuiri greşite ale izvoarelor. De pildă, menţiunea „aicea-i din cartea lui Metafrast" (Dosoftei 1682–1686 I: 86[v]) de la începutul „vieţii" Sf. Dimitrie, de la 26 octombrie, nu-i aparţine lui Dosoftei, ci alcătuitorului *Mineiului* bizantin, de unde cea mai mare parte a acestei „vieţi" a fost tradusă. Al. Piru a considerat însă că ea a fost preluată direct din opera lui Simeon Metafrastul (v. Rosetti, Pop *et alii* 1964: 449). De asemenea, însemnările lui Dosoftei de tipul: „Scrisă-i. Tipărită-i" (Sf. apostol şi evanghelist Matei, Landos 1663: 1), „Tipărită pe scurt" (Sf. Iuliana, 21 decembrie, Landos 1663: 113) sau „Să o scriem, că-i pe scurt tipărită în Prologariu" (Sf. Anastasia, Landos 1663: 120), din *Ekloghionul* lui Agapie Landos, au prilejuit, în anumite cazuri, erori în încercarea de identificare a surselor anumitor „vieţi" de

[11] Numele cetăţii este scris la fel în ambele ediţii ale *Prologului* rusesc pe care le-am avut la dispoziţie.

[12] Este vorba de o „selecţie" (acesta fiind şi sensul termenului grecesc din titlu) de „vieţi" de sfinţi transpuse în neogreacă din culegerea hagiografică alcătuită de Simeon Metafrastul. Prima ediţie a cărţii a apărut la Veneţia, în 1644.

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

sfinți. În baza acestor însemnări ale lui Dosoftei[13], N. A. Ursu şi Nicolae Dascălu consideră, în mod eronat, că următoarele biografii de sfinți ar fi fost preluate din culegerea lui Agapie Landos: Sf. apostol şi evanghelist Matei (16 noiembrie), Sf. Iuliana (21 decembrie) şi Sf. Evloghie Pietrarul (27 martie) (v. Ursu, Dascălu 2003: 75–76). Dintre acestea, primele două sunt traduse, în realitate, din *Mineiul* grecesc, iar ultima, din *Prologul* de la Moscova, 1685 (v. *Prologŭ* 1685 II: 143^{v}–149^{r}). „Viețile" dezvoltate ale celorlalți şapte sfinți[14], menționate de N. A. Ursu şi Nicolae Dascălu ca descinzând din cartea lui Agapie Landos, sunt într-adevăr tălmăcite – cu unele prescurtări, operate mai ales în partea de introducere – din acest izvor grecesc.

Aceiaşi N. A. Ursu şi Nicolae Dascălu au semnalat şi sursa altor două „vieți" pe larg, din partea a doua a lucrării mitropolitului moldovean: cea a Sf. Evdochia (1 martie) şi cea a Sf. Hristofor (9 mai). În acest caz, este vorba despre o altă antologie hagiografică a lui Agapie Landos, *Kalokerini*[15], cuprinzând tot transpuneri în greaca vulgară din opera lui Simeon Metafrastul. De asemenea, Iulian Ştefănescu identificase, cu mult timp în urmă, izvoarele din care descind, pe de o parte, „viața" pe larg a Sf. Pelaghia (8 octombrie) – tradusă iarăşi dintr-o altă culegere hagiografică alcătuită de Agapie Landos, *Paradisul* – şi, pe de altă parte, „viața" dezvoltată a Sf. Maria Egipteanca (1 aprilie) – tălmăcită din *Comoara*, celebra culegere de omilii a lui Damaschin Studitul (v. Ştefănescu 1931: 261–262)[16]. Nu s-a observat însă până acum că din culegerile deja amintite ale monahului Agapie derivă şi alte două biografii dezvoltate de sfinți. Aşa se întâmplă cu „viața" Sfintei mare mucenițe Ecaterina (25 noiembrie), extrasă din *Paradisul* (v. Landos 1778: 182–196), şi cu „viața" Sfintei mucenițe Agatha (5 februarie), tradusă din *Ekloghion* (v. Landos 1663: 246–254).

În sfârşit[17], problema cea mai complicată în încercarea de identificare a surselor utilizate de învățatul mitropolit al Moldovei constă în detectarea acestora în „viețile" pe care le-am putea numi „compozite", deoarece ele sunt rezultatul

[13] Ele au fost descoperite şi transcrise, mai întâi, de C. Erbiceanu (Erbiceanu 1886–1887: 1218–1225) şi, apoi, de Livia Bacâru şi Mihai Carataşu (Bacâru, Carataşu 1974: 56–58).

[14] Sf. muceniță Cecilia (22 noiembrie), Sf. Amfilohie, episcopul Iconiei (23 noiembrie), Sf. Clement, papă al Romei (24 noiembrie), Sf. Petru, episcopul Alexandriei (24 noiembrie), Sf. Ioan Damaschin (4 decembrie), Sf. Xenia (24 ianuarie) şi Sf. Alexie, omul lui Dumnezeu (17 martie). Toți aceştia, cu excepția ultimului, „beneficiază" de însemnările marginale ale lui Dosoftei de pe exemplarul *Ekloghionului* lui Agapie Landos care s-a aflat în posesia sa.

[15] Prima ediție a apărut la Veneția, în 1656.

[16] Cartea a fost editată prima dată, la Veneția, în 1558. La începutul acestei tălmăciri a lui Dosoftei se află şi o indicație „autentică" privitoare la izvorul folosit: „Viața şi petreacerea a prepodobnei Mariei Eghipteanei, tălmăcită de pre elineaşte greceaşte de smeritul Damaschin Ipodiaconul şi Studit" (Dosoftei 1682–1684 III: 63^{r}) (pentru mai multe detalii privind raportul dintre traducerea lui Dosoftei şi izvorul său, vezi Mihăilescu 2008: 135–153).

[17] Nu m-am mai oprit în cursul acestui studiu – deoarece nu am nimic nou de adăugat în această privință – asupra unei alte lucrări a lui Agapie Landos, *Mântuirea păcătoşilor*, din care descind nu mai puțin de şase „minuni" în *Viața şi petreacerea svinților*. Această sursă a fost identificată şi discutată, pe larg, de N. A. Ursu (vezi Ursu 2003).

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

combinării mai multor izvoare, decupaje din acestea fiind, câteodată, întreţesute cu rezumatele şi comentariile personale ale autorului. Să luăm, de exemplu, „viaţa" Sf. Efrem Sirul, de la 28 ianuarie. Prima parte a acesteia corespunde întru totul „vieţii" pe scurt a sfântului din *Prologul* de la Moscova[18] până la, inclusiv, propoziţia: „Care şi de toată pocăinţa multe scripturi au scos [...]" (Dosoftei 1682–1686 I: 42^{r}). Restul frazei, începută cu această propoziţie: „atâta de umilite cât, cetindu-le, de-a hi împietrită inema, încă a porni izvor de lacrămi" (Dosoftei 1682–1686 I: 42^{r}) etc., precum şi ceea ce urmează, până la citarea, în slavonă, a molitvei de la Pavecerniţă, despre care se spune că sfântul ar fi făcut-o, nu mai au corespondent în *Prologul* de la 1685 (cf. *Prologŭ* 1685 I: 622^{r}–623^{v}). În această situaţie, există două posibilităţi: ori această parte a „vieţii" figura în ediţia mai veche a proloagelor folosită de mitropolitul moldovean şi a fost ulterior eliminată, ori pasajul în cauză este un adaos care îi aparţine lui Dosoftei. În continuare, este utilizat un alt izvor grecesc, în afara celor amintite până acum, şi anume *Noul Paradis*, a patra culegere hagiografică alcătuită de Agapie Landos. Partea introductivă a biografiei lui Efrem Sirul din această lucrare este rezumată în câteva rânduri, în pasajul care începe cu: „Dară blândeţea şi alalte bunătăţ toate, când n-avea ce da milostenie săracilor, el îi chema de le spunea învăţături svinte [...]" (Dosoftei 1682–1686 I: 42^{r}; cf. Landos 1780: 449). Urmează un călduros îndemn al lui Dosoftei la lectura scrierilor sfântului: „Cetească iubitul cartea Svântului Efrem, c-a vedea că-i plină de lacrămi sufleteşti şi de spăsenie [...]" (Dosoftei 1682–1686 I: 42^{r}). Mai departe, sunt traduse din *Noul Paradis*, mai mult sau mai puţin comprimate, două istorioare edificatoare din viaţa sfântului (v. Landos 1780: 450–451). Urmează alte câteva enunţuri rezumative: „Acesta svânt părinte au tâmpit pre Apolinarie ereticul [...]. Şi sosând la adânci bătrâneaţe mearse la Dumnădzău" (Dosoftei 1682–1686 I: 43^{r}). Textul se încheie însă cu o ultimă frază scoasă tot din *Prologul* slavo-rus: „Şi să face săborul lui la măcenicia Svintei Achiline, în Filoxenia, lângă târg" (Dosoftei 1682–1686 I: 43^{r})[19].

În cuprinsul culegerii lui Dosoftei se mai află multe asemenea biografii şi „istorii" „compozite", nu toate însă cu o structură la fel de complicată. Voi mai aminti doar câteva dintre ele[20]: „viaţa" Sf. Eufrosina (25 septembrie – în „viaţa" pe scurt din *Mineie*, sunt intercalate rezumate şi pasaje preluate din *Paradisul* lui Agapie Landos şi completate cu un scurt adaos al lui Dosoftei, care face, indirect,

[18] Este vorba de ediţia din 1685, pe care am avut-o la dispoziţie, dar nu şi de cea pe care a lucrat mitropolitul moldovean.

[19] Atât prima frază din această „viaţă", cât şi încheierea pe care am citat-o se găsesc întocmai şi în *Mineiul* bizantin, una dintre sursele sigure ale *Prologului* slav. Ipoteza că, în compunerea acestei „vieţi", Dosoftei ar fi utilizat, doar pentru enunţurile liminare, *Mineiul* ar complica, cred, inutil analiza genezei acestui text.

[20] Alte câteva „istorii" şi biografii de sfinţi, care rezultă din asemenea surse combinate sau încrucişate, sunt şi următoarele: Sf. Iacov Persul (27 noiembrie), Sf. Marchel (29 decembrie), Sf. Ipolit, „papa de Roma, şi a celor cu dânsul" (30 ianuarie), ivirea pe cer a semnului cinstitei Cruci (7 mai), Sf. Nichifor, „patriarhul de Ţarigrad" (2 iunie).

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

trimitere la această din urmă sursă[21]); „viața" Sf. Ioan cel Milostiv (12 noiembrie – în „viața" pe scurt din *Mineie* este interpolat un comentariu al lui Dosoftei referitor la „ereasa" armenilor[22]; textul este completat cu una dintre „istoriile" „milosteniilor svinții sale", cea cu Troil, luată tot din *Paradisul* lui Agapie Landos, v. Landos 1778: 151–152); „viața" Sf. Grighentin (19 decembrie – este tradusă din *Mineie*, dar completată cu „istoria" lui Ervan, din biografia pe larg a sfântului, tălmăcită din *Noul Paradis* al lui Agapie Landos[23]); „viața" Sf. Xenofont (26 ianuarie – începutul, împreună cu stihurile, este luat din *Mineie*, restul, din *Prologul* slavo-rus, v. *Prologŭ* 1685 I: 614^{r}–615^{r}); „pomenirea cutremurului celui mare", în vremea împăratului Theodosie cel Tânăr (26 ianuarie – traducere din *Mineie*, completată cu un fragment luat din *Cronograf*[24], un scurt comentariu al lui Dosoftei privitor la erezia armenilor şi o trimitere la *Istoria bisericească* a lui Evagrie Scolasticul, unde se vorbeşte de „groaza şi răsâpa" provocate de acel cutremur, Dosoftei 1682–1686 I: 37^{v}); „viața" Sf. Arsenie cel Mare (8 mai – textul tradus din *Mineie* este urmat de o selecție disparată de „cuvinte" memorabile ale sfântului extrase, toate, „din *Kalocherini* a părintelui Agapie" – Dosoftei 1682–1686 III: 113^{r} – cum ține să ne avertizeze însuşi Dosoftei; v. Landos 1801: 23,28,30). În biografia pe larg a Sf. Benedict de Nursia (14 martie), mitropolitul moldovean traduce, în completarea pasajului introductiv preluat, ca de obicei, din *Mineiul* bizantin, cea mai mare parte din „viața" sfântului inclusă în colecția hagiografică a polonezului Piotr Skarga, o sursă neidentificată până acum a *Prologariului* lui Dosoftei (v. Skarga 1860 I: 200–204).

În aceeaşi categorie a „istoriilor" complexe, care au la bază mai multe straturi de izvoare, se înscrie şi compoziția – poate cea mai interesantă din acest punct de vedere – prilejuită de sărbătoarea Ridicării sfintei Cruci, de la 14 septembrie. Fragmentul de început, în care este relatată celebra scenă a apariției pe cer a sfintei Cruci, făcută din stele, înaintea luptei cu Magnentie, este tălmăcit după *Mineiul* grecesc. Dosoftei mai adaugă la acesta şi un scurt comentariu personal: „Cetit-am şi în lătineşte[25], iară în cel elinesc aşea dzâce: «Konstantine, en tou to nika!»" (Dosoftei 1682–1686 I: 17^{r}). Pasajul care urmează – în care este vorba despre visul lui Constantin cel Mare şi despre inscripția, transcrisă în limba latină, pe care împăratul a pus să fie cusută pe steaguri – derivă dintr-o sursă inedită (deşi nu cu

[21] „Ce jeale şi ce plâns şi umilenie au fost şi polzuință sufletească, pentru să nu lungim prologul, am lăsat pre samă istoricelor să-ş citiască iubitul cetitoriu" (Dosoftei 1682–1684 I: 27^{v}); vezi Landos 1778: 70–76.

[22] Vezi comentarii de acelaşi tip şi la pomenirea cutremurului celui mare de 25 septembrie şi 26 ianuarie.

[23] Acest izvor al mitropolitui moldovean ne este indicat, în mod indirect, prin următoarea precizare: „precum spune mai pre larg la istoria svinții sale, ce să dzâce «cartea lui Herban sau Ervan»." Cf. Landos 1780: 315–317.

[24] Pentru pasajele preluate de Dosoftei din *Cronograful* lui Matei Kigalas, vezi Ursu, Dascălu 2003: 75.

[25] Scris: *lătineşt.*

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

totul neaşteptată), şi anume din *Istoria universală* a lui Johannes Nauclerus[26]: „et dum cogitaret quid esset acturus, nox supervenit, et dormienti Christus apparuit cum signo quod vidit in coelo, iussitque ut fieret eius signi figuratio, quod foret auxilium in proelio" (Nauclerus 1544: 464)[27]. Urmează câteva pasaje, în parte traduse, în parte rezumate, din *Cronograf*[28]. Fragmentul în care este povestită descoperirea propriu-zisă a sfintei Cruci, la Ierusalim, de către Elena, mama împăratului, este tradus şi adaptat după *Istoria* lui Nauclerus. Iată cele două pasaje în cauză aşezate pe coloane paralele:

Dosoftei, *Viaţa şi petreacerea svinţilor*, vol. I, Iaşi, 1682–1686	Iohannes Nauclerus, *Chronica...*, Köln, 1544
(f.17^{v}) Atuncea trimisă pre maică-sa Elena la Ierusalim să afle Svânta Cruce. Întrebând lăcuitorii şi neştiind locul, nu a putea da samă, că-ş îngropasă jidovii afund şi-mpresurară locul în cei 40 de ai ce-au ţânut Ierusalimul. Şi iarăşi, pre urma lor, pusease pă-// (f. 18^{r}) gânii idolul Afroditei, Venerii, dzânei spurcăciunelor şi ruşinei. Şi să uitasă locul răstignirei. Şi cu mare ciudotvorenie au aflat svântul Macarie locul. Şi aflând Svânta Cruce însăş a treia şi cunoscându-o de pre scriptura a trei limbi ce era scrisă şi, mai vârtos, de pre ciudotvorenie. Că atunce, scoţând în năsălie la-ngropat pre o femeaie, pusără Svânta Cruce pre dinsa şi să sculă vie.	(p. 468) [...] et locum, ubi Christus crucifixus est, ab incolis requiscuit, qui idcirco ad inveniendum difficilis erat, quia antiquitus simulacrum Veneris in eo fuit erectum. [...] et ob hoc locus pene in oblivionem venerat. At mulier religione percita, ubi locum ipsum purgasset, tres confuso ordine cruces reperit, in una inscriptio illa legebatur tribus linguis: Iesus Nazarenus rex Iudaeorum. Adstabat autem Macarius urbis Hierosolymitanae episcopus, qui unam ex his manibus cum religione retinens, veram esse dicebat. Et mulieri mortuae admota, eidem vitam restituit.

[26] Cartea cuprinde, aşa cum o arată titlul în limba latină, istoria universală de la începutul lumii până la 1500, scrisă de Johannes Nauclerus din Tübingen şi continuată până la 1514 Nicolaus Baselius, şi a apărut la Köln (Colonia), în 1544. Un exemplar al acestei ediţii i-a aparţinut lui Dosoftei, care – aşa cum rezultă din însemnările de pe pagina de titlu – i l-a dăruit, în 1685, doctorului lui Brâncoveanu, Iacov Pilarin, iar acesta, la rândul său, i l-a dăruit stolnicului Constantin Cantacuzino (vezi Bianu 1913–1914: 51–160). Cartea conţine numeroase însemnări ale mitropolitului Moldovei. Pasajul din *Istorie* în care se relatează episodul descoperirii sfintei Cruci este însemnat de Dosoftei cu o cruce mare (lângă titlul: „Crucis inventio", Nauclerus 1544: 468). Acest exemplar se păstrează în fondul de carte rară ale Bibliotecii Academiei Române, sub cota III 23 727-CR.

[27] Pasajul este tradus de Dosoftei într-o notă marginală: „Şi-ndată, cugetând ce-a face, noaptea sosî şi, dormind, Hristos i s-au ivit cu sămnul ce vădzusă în ceriu şi-l învăţa să fie a ei închinunciune ca să-i fie agiutoriu la război" (Dosoftei 1682–1684 I: 17^{v}).

[28] Vezi *supra*, nota 24.

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

Fragmentul final însă este luat, ca şi cel iniţial, din *Minei*.

Cel mai surprinzător izvor, dintre cele pe care le-am putut identifica, întâlnit în *Viaţa şi petreacerea svinţilor*, este cel care a fost folosit în textura, poate, a celei mai importante „istorii" din punct de vedere creştin. Este vorba de Naşterea Domnului nostru Iisus Hristos, de la 25 decembrie. În prima parte, este utilizat – cum se întâmplă de foarte multe ori în *Prologariul* lui Dosoftei – textul corespunzător din *Mineiul* grecesc. Indicaţia pe care ne-o furnizează Dosoftei cu privire la proveniența părții a doua a acestei „istorii" ne apare, în primă instanţă, neclară sau deconcertantă: „Spune fericita Vrighita de Svânta Ficioară Maria, Maica Domnului Hristos" (Dosoftei 1682–1686 I: 137^{r}) (la care este adăugată trimiterea marginală: „† Knig. 7, Gl. 21"). În realitate, ea este cât se poate de corectă, căci pasajul este tradus, cu unele omisiuni sau mici adaosuri (cum, de altfel, procedează mereu Dosoftei), din cea de-a şaptea carte (capitolul 21) a *Revelaţiilor* Sfintei Birgitta (sau Brigitta) din Suedia (1303–1373)[29]. Transcriem mai jos, spre ilustrare, două fragmente din cele două texte:

Dosoftei, *Viaţa şi petreacerea svinţilor*, vol. I, Iaşi, 1682–1686	Birgitta <Suecica>, *Revelationes caelestes*, Lübeck, 1492
(f.137^{r}) Deaca sosâră la Vifleem şi descălecară, n-afla loc să găzduiască, ce într-un vârtop/ (f.137^{v}) oarecare au grajd întrară. Şi legă Iosif boul şi asânul la iasle, ce avusease cu sine. Iară Iosif îndată ieşi să aprindză candilă, lumânare. Şi deaca aprinsă, o lipi la zidiu şi iarăş au ieşit. Iară ficioara lepădă încălţămintele din picioare şi haina albă cu carea să-mbrăca şi-mvălitorea de pre cap şi cu părul ne-mpletit lăsat, scoasă scuteceale albe de in şi de lână curate, ce grijisă cu sine devreame de-nfăşat pruncul. Deci svinţia sa îngenunchind cu faţa spre răsărit, mânule şi ochii	(f.251^{r}) Qui cum intrassent speluncam, senex ille ligatis bove et asino ad presepe exivit extra et portavit ad virginem candelam accensam fixitque eam in muro et exivit extra ne partui personaliter interesset. Virgo igitur illa tunc discalciavit calciamenta pedum suorum et discooperuit mantellum album quo operiebatur amovitque velum de capite suo et iuxta se reposuit ea, remanens in sola tunica capillis pulcerrimis quasi de auro extentis super spatulas. Que tunc duos panniculos linneos et duos laneos mundissimos et subtiles extraxit quos secum portabat ad involuendum

[29] Sfântă (născută în Vadstena, Suedia) vizionară şi fondatoare a ordinului dublu „bridgetin", în care conviețuiesc călugări şi călugărițe (creat după modelul ordinului Fontevraud, întemeiat, în 1101, de Robert d'Arbrissel), ocrotitoare a Suediei. *Revelaţiile* sale ne sunt cunoscute din ediţiile publicate de duhovnicii ei (v. Farmer 1999: 97–98). În trecut, era sărbătorită pe 8 octombrie (data canonizării sale, în 1391), apoi, sărbătoarea ei a fost mutată pe 23 iulie (data morţii). Nu figurează în calendarul ortodox. Pentru confruntarea cu textul lui Dosoftei, am recurs la ediţia apărută la Lübeck, în 1492. Incunabulul se păstrează astăzi la Biblioteca de Stat a Bavariei (Bayerische Staatsbibliothek) care l-a digitalizat şi l-a postat pe internet (vezi http://www.bsb-muenchen.de/Digitale-Sammlungen.72.0.html). Tot pe internet poate fi consultată şi o traducere integrală, în engleză, a *Revelaţiilor* sfintei (vezi http://www.catholic-saints.net/saints/st-bridget/saint-bridget-book7.php).

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

spre ceriu întinşi, sta svinţia sa uimită în dumnădzăiască dulceaţă. Şi deacă feace rugă la Dumnădzău pentru să să nască pruncul, atunceş într-acea mică dată, în clipala ochiului, vădzu pruncul naintea sa. Şi-ntr-aceaeaş mică dată sâmţî fericita Ficioară cum i-ar hi ieşit giumătate de inemă. Şi fulgera strălumināând pruncul Hristos ca soarele, de nu să vedea lumina candilei.	nasciturum infantem et/ (f.251^{v}) duos alios parvulos lineos ad cooperiendum et ligandum caput illius ipsosque posuit iuxta se ut eis uteretur tempore debito. Cumque hec omnia sic parata essent, tunc virgo genuflexa est cum magna reverentia ponens se ad orationem et dorsum versus presepe tenebat, faciem vero ad celum levatam versus orientem. Erectis igitur manibus et oculis in celum intentis stabat quasi in extasi contemplationis suspensa, inebriata divina dulcedine. Et ea sic in oratione stante, vidi tunc ego moveri iacentem in utero eius et ilico in momento et ictu oculi peperit filium, a quo tanta lux ineffabilis et splendor exibat, quod sol non esset ei comparabilis, neque candela illa quam posuerat senex quoquo modo lumen reddebat, quia splendor ille divinis splendorem materialem candele totaliter adnichilaverat [...].

Din textul lui Dosoftei sunt eliminate, firesc, toate mărcile stilului direct (în special, verbe şi pronume la persoana I, singular) prin care se transmite experienţa subiectivă a sfintei vizionare. Este posibil ca Dosoftei să se fi aflat în posesia uneia dintre ediţiile latineşti ale *Revelaţiilor* sfintei, pe care ar fi putut să şi-o procure în timpul primului său exil polonez (1673–1674).

În orice caz, mai rămân încă destule alte probleme pe care ar trebui să le rezolve cercetarea izvoarelor folosite de Dosoftei în *Viaţa şi petreacerea svinţilor*. Dintre acestea, cele mai importante sunt cele legate de sorgintea câtorva biografii dezvoltate, între care „viaţa" Sf. Macarie Râmleanul (23 octombrie) şi cea a Sf. Chiriachi (7 iulie).

BIBLIOGRAFIE

Bacâru, Livia, Carataşu, Mihai 1974: *Un izvor mai puţin cercetat al «Proloagelor»*, în „Îndrumătorul cultural", nr. 9, p. 56–58.

Bianu, I. 1913–1914: *Însemnări autografe scrise într-o carte veche de Dosoftei, mitropolitul Moldovei (1663–1686)*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii literare", seria II, tom. XXXVI, p. 151–160.

Birgitta 1492: *Revelationes caelestes*, Lübeck.

Dosoftei 1682–1686: *Viaţa şi petreacerea svinţilor*, vol. I–IV, Iaşi.

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

Dragomir, Silviu 1912: „Contribuții privitoare la relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul al XVII, în Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice", seria II, tom. XXXIV, p. 1065–1247.
Erbiceanu, C. 1886–1887: „Una din cărțile de pe care ș-a făcut studiile și cercetările sale neuitatul metropolit al Moldovei Dositeiu", în *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 15, p. 1218–1225.
Farmer, David Hugh 1999: „Oxford-Dicționar al Sfinților", trad. de Mihai C. Udma și Elena Burlacu, București, Ed. Univers Enciclopedic.
Landos, Agapios 1663: *Vivlion kalumenon Ekloghion*, Veneția.
Landos, Agapios 1801: *Vivlos kalumeni Kalokerini*, Veneția.
Landos, Agapios 1778: *Vivlion kalumenon Paradeisos*, Veneția.
Landos, Agapios 1780: *Neos Paradeisos*, Veneția.
Margunios, Maximos 1685: *Vioi agion*, Veneția.
Menaion 1678–1689: *Menaion*, 12 vol., Veneția.
Mihăilescu, Gabriel 2008: „Viața sfintei Maria Egipteanca: cele mai vechi traduceri, manuscrise și versiuni. Studii și texte", București, Editura Universității din București.
Mihăilescu, Gabriel 2011 : „O copie manuscrisă a *Prologariului* mitropolitului Dosoftei de la sfârșitul secolului al XVII-lea", în „Limba română", nr. 1, p. 116–126.
Ms. sl. 538 BAR 1504: <*Minei pe luna ianuarie*>, Moldova.
Ms. sl. 256 BAR : <*Minei pe luna octombrie*>, Țara Românească, sec. XV.
Nauclerus, Iohannes 1544: *Chronica succintim comprehendentia res memorabiles seculorum omnium ac gentium ab initio mundi usque ad annum Christi nati MCCCCC. Cum auctario Nicolai Baselij ab anno Domini MDI in annum MDXIIII*, Köln.
Prologŭ 1685: *Prologŭ ili svoistvennĭie reši Sinaksarii*, vol. I–II, Moscova.
Prologŭ 1747: *Prologŭ ili svoistvennĭie reši Sinaksarii*, vol. I, Moscova.
Prolog 1854–1855: *Prolog, adecă adunare în scurt din viețile sfinților*, vol. I–IV, Mănăstirea Neamțu.
Rosetti, Al., Pop, Mihai *et alii* 1964: *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Ed. Academiei Române.
Skarga, Piotr 1860: *Żywotów świętych starego i nowego zakonu*, vol. I–II, Viena.
Ștefănescu, Iulian 1931: *Legende despre sf. Constantin în literatura română*", în „Revista istorică română", I, p. 251–297.
Ursu, N. A. 2003: *Nicolae Spătarul (Milescu), traducător al „Mântuirii păcătoșilor" a lui Agapie Landos*, în vol. *Contribuții la istoria culturii românești în secolul al XVII-lea. Studii filologice*, Iași, Ed. Cronica, p. 279–339.
Ursu, N. A., Dascălu, Nicolae 2003: *Mărturii documentare privitoare la viața și activitatea mitropolitului Dosoftei*, Iași, Ed. Trinitas.
Velculescu, Cătălina 1984: *Soarta unei culegeri bizantine de literatură. Variante românești ale „Prologului"*, în vol. *Cărți populare și cultură românească*, București, Ed. Minerva.
Vornicescu, Nestor 1991: *Studiu introductiv*, în *Proloagele*, vol. I, diortosite și îmbogățite de Arhim. Dr. Benedict Ghiuș, Craiova, Ed. Mitropoliei Olteniei.

Resurse electronice

http://www.bsb-muenchen.de/Digitale-Sammlungen.72.0.html, consultat la 25.05.2013.
http://www.catholic-saints.net/saints/st-bridget/saint-bridget-book7.php, consultat la 8.06.2013.

ABOUT THE SOURCES USED BY DOSOFTEI IN *VIAȚA ȘI PETREACEREA SVINȚILOR*

(Abstract)

The main sources of Dosoftei's translation of *The Lives of the Saints* (1682–1686) have already been identified by the researchers in the field. There are though some remaining problems which I partially try to solve in this study: the matter of the relationship between the Greek *Menaion*

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)

and modern Greek version from the *Synaxarion* of Maximos Margunios, these two sources being used for the major part of Dosoftei's hagiographic collection; the finding of previously unknown sources (a second edition of the Russian *Prologue*, Agapios Landos' *New Paradise*, *The Lives of the Saints* of Piotr Skarga, the *Chronica* of Johannes Nauclerus and the *Revelations* of St. Bridget); a better identification of the sources used by Dosoftei, especially from the hagiographic collections written by Agapios Landos; the identification of the slavonic sources of the Dosoftei's collection; and, last but not least, the way this sources were transformed (sometimes compressed or even summarized, sometimes enriched with new elements).

Cuvinte-cheie: Dosoftei, culegere hagiografică, proloage, minei, viețile sfinților.
Keywords: Dosoftei, hagiographic collection, prologues, menaion, lives of Saints.

Facultatea de Litere, Bucureşti
Universitatea din Bucureşti
Str. Edgar Quinet nr. 5–7

BDD-A10142 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 08:16:01 UTC)